

Försvarsforskning – en strategisk resurs utan strategi

av Henrik Friman

Résumé

This article argues that Swedish defence research risks lacking a clear strategic direction. The main challenge is not funding, but weak prioritisation and limited connection to defence capability. Once strongly integrated, the Swedish model has weakened since the post-Cold War reductions, especially through the loss of demonstrator programs linking research to application. As a result, research is often disconnected from operational impact. Key challenges include limited absorptive and commissioning capacity, as well as tensions between long- and short-term needs, autonomy and dependence, and openness and secrecy. The article calls for a shift from volume to direction—clearer priorities, stronger links to practice, and improved competence—so that defence research can effectively support defence capability.

SVERIGE SATSAR ÅTER betydande resurser på försvarsforskning. Samtidigt saknas för de flesta en tydlig förståelse av vad begreppet innebär och vilken funktion forskningen ska fylla. Denna artikel argumenterar för att försvarsforskning i dag riskerar att bli en strategisk resurs utan tydlig strategisk riktning – och att detta begränsar dess bidrag till försvarsförmåga i en tid präglad av teknologisk acceleration, organisatorisk tröghet och ett snabbt förändrat säkerhetspolitiskt landskap.

Men problemet är djupare än så. Det handlar inte enbart om hur mycket resurser som satsas, utan om vad dessa resurser faktiskt förväntas åstadkomma. När begreppet försvarsforskning används utan precision riskerar det att dölja snarare än tydliggöra vad som behöver göras. I värsta fall leder det till ett system där forskning produceras,

men där kopplingen till försvarsförmågan förblir oklar.

Detta väcker en obekväm men nödvändig fråga: *vad händer med ett försvar som investerar i kunskap utan att fullt ut veta vilken kunskap som behövs – och varför?*

Det är denna fråga som denna artikel tar sin utgångspunkt i.

Ett begrepp utan kärna

Försvarsforskning är ett begrepp som används frekvent men sällan definieras. Det förekommer i politiska dokument, myndighetsstyrning och offentlig debatt, men dess innebörd tas i regel för given. I praktiken fungerar det som ett samlingsbegrepp för en rad olika aktiviteter: teknikutveckling, operationsanalys, säkerhetspolitisk forskning, innovationsverksamhet och civil-militär samverkan. Utredningen Forskning och utveckling på försvarsområdet *skriver*

att forskning ska bidra till förmågeutveckling, materielprocessen och säkerhetspolitisk analys och slår fast att utan FoU saknas grund för både strategi och operativ utveckling samtidigt som man menar att ”försvarsforskningsbegreppet” är begreppslikt instabilt och politiskt format. Där kortsiktiga behov prioriteras och långsiktig kunskapsuppbyggnad minskar.¹

Problemet är inte att begreppet är brett. Problemet är att dess bredd inte hanteras strategiskt. När olika verksamheter rymms inom samma begrepp utan tydlig prioritering uppstår en situation där styrningen blir oklar. Vad ska försvarsforskning prioritera? Vad ska den leverera? Och hur ska dess resultat värderas?

Problemet är inte att begreppet är brett. Problemet är att dess bredd inte hanteras strategiskt.

Här blir Gieryns begrepp *boundary work* relevant. Försvarsforskning är inte ett fält med tydliga gränser, utan ett område där gränser kontinuerligt dras och omförhandlas.² Vad som räknas som försvarsforskning bestäms i praktiken av aktörer, institutioner och politiska prioriteringar. Det innebär att begreppet är flexibelt – men också att det riskerar att bli innehållslöst om det inte aktivt definieras.

Samtidigt kan denna begreppslika rörlighet förstås i ljuset av vad Jasanoff benämner *co-production*, där kunskap och samhällsordning utvecklas parallellt.³ Försvarsforskning formas därmed inte enbart av vetenskapliga frågor, utan av hur staten organiserar sitt försvar, vilka hot som prioriteras och vilka institutionella lösningar som anses legitima. Detta innebär att begreppet inte bara beskriver en verksamhet utan också bidrar till att strukturera relationen mellan kunskap, makt och försvarsförmåga.

Den svenska modellen – styrka och sårbarhet

I Sverige är försvarsforskning inte en autonom akademisk disciplin, utan en funktion i ett bredare system. Detta system består idag av Försvarsmakten som beställare, Totalförsvarets Forskningsinstitut (FOI), Försvarshögskolan (FHS) och Försvarets Materielverk (FMV) som centrala utförare, samt akademi och industri som kompletterande aktörer. Det är ett klassiskt exempel på en trippelhelix, där kunskap produceras i samspel mellan stat, akademi och industri.⁴ Här har universiteten bidragit men varit underutnyttjade och otillräckligt integrerade i försvarsforskningsystemet. Trots att akademien besitter en stor del av den långsiktiga kunskapsproduktionen och den djupaste metodkompetensen har både resurstilldelning och strukturer för systematisk samverkan varit begränsade. I praktiken har samverkan varit att forskare vid FOI selektivt identifierat och inhämtat forskningsresultat från akademien och därefter översatt dessa till interna FoT-projekt.⁵ Detta har skapat en fragmenterad och i många fall enkelriktad kunskapsöverföring mellan akademi och tillämpning. Universitetens roll har reducerats till att vara leverantörer av idéer snarare än aktiva partners i hela försvarsforskningsystemet.

Konsekvensen av detta arbetssätt är inte enbart organisatorisk, utan även epistemologisk. Olika aktörer förstår, tolkar och använder kunskap på olika sätt, vilket gör att forskningsresultat riskerar att förlora både precision och potential när de förs över mellan akademi och tillämpning. Akademisk forskning kännetecknas ofta av hög abstraktionsnivå, teoretisk stringens och metodologisk fördjupning, medan tillämpad försvarsforskning kräver kontextualisering, systemintegration och operativ förståelse. När

denna översättning sker utan kontinuerlig interaktion mellan aktörerna uppstår en kunskapsklyfta. Avancerade forskningskoncept riskerar att förenklas, misstolkas eller fragmenteras, vilket i sin tur innebär att deras fulla potential inte kan realiseras.

Olika aktörer förstår, tolkar och använder kunskap på olika sätt, vilket gör att forskningsresultat riskerar att förlora både precision och potential när de förs över mellan akademi och tillämpning.

Myndigheternas försvarsforskningsmodell, har historiskt framställts som en styrka för specifika försvarsprojekt. Under kalla kriget var militär forskning inte ett sidospår, utan en bärande del av det svenska forsknings-systemet. Den stod för betydande resurser och påverkade vilka kunskapsområden som utvecklades.⁶ Bergelin, Lundin och Stenlås beskriver den militära forskningen som ett slags ”dolt universitet” som producerade avancerad kunskap, utbildade forskare och fungerade parallellt med det civila akademiska systemet. Det fanns en stark koppling mellan forskning, utveckling och försvarsförmåga. Forskning var inte något separat, utan en integrerad del av försvarssystemet. Vad som forskades på och hur detta styrdes sammanhörde i hög grad med säkerhetspolitiska behov och gällde inte bara teknik. Det fanns forskning inom bla samhällsvetenskap, psykologi och livsmedelsforskning. Det var tydligt att militärens behov påverkade hela kunskapslandskapet.⁷ Genom FoT-strukturen fanns det mekanismer för att översätta militära behov till forskningsinsatser och tekniska lösningar.

Detta blev särskilt tydligt inom flygområdet, där samverkan mellan Försvarsmakten,

FMV och svensk flygindustri möjliggjorde utvecklingen av avancerade flygsystem som Viggen och Gripen. Dessa system var inte enbart resultat av industriell produktion, utan av en långsiktig kunskapsuppbyggnad där forskning inom aerodynamik, materialteknik, sensorsystem och ledning integrerades i utvecklingsprocessen. Liknande mönster återfanns inom undervattensteknologi, där svensk forskning bidrog till utvecklingen av avancerade ubåtssystem, samt inom telekrig och sensorteknik, där FOA⁸ och senare FOI byggde upp internationellt erkänd spetskompetens.

Även på ledningssystemområdet illustrerar den svenska modellen hur forskning och operativ utveckling var sammanflätade. Satsningar på informations- och ledningssystem under 1980- och 1990-talen och senare idéer om nätverksbaserat försvar byggde på en nära koppling mellan forskningsmiljöer och operativa behov. Här fungerade forskningen inte bara som tekniskt stöd, utan som en drivkraft för att omforma hur militära operationer skulle genomföras.

Detta gav Sverige en betydande teknologisk kompetens inom områden som flyg, sensorer och ledningssystem. Det skapade också en kunskapsbas som möjliggjorde en hög grad av självständighet i materielförsörjningen och gav Sverige en stark position i internationella samarbeten. Spetskompetensen inom exempelvis telekrig och CBRN-området⁹ kom dessutom att fungera som en form av strategiskt kapital, där kunskap kunde utbytas i bilaterala samarbeten med andra länder.

Men modellen var också beroende av kontinuitet. Den förutsatte långsiktiga investeringar, stabil finansiering och en organisation som kunde hantera samspelet mellan olika aktörer. När dessa förutsättningar förändrades började systemets svagheter bli synliga. Ett tydligt exempel är hur neddrag-

ningar i FoU-anlagen¹⁰ efter försvarsbesluten på 2000-talet ledde till att flera teknikområden reducerades eller avvecklades.^{11 12}

Avvecklingen av delar av demonstratorverksamheten innebar att viktiga bryggor mellan forskning och tillämpning försvann,¹³ vilket i sin tur försvårade överföringen av ny kunskap till operativ verksamhet.

Samtidigt förändrades relationen mellan staten och industrin. Från att ha varit präglad av långsiktiga partnerskap och gemensam utveckling kom den i högre grad att styras av upphandling och marknadslogik. Detta påverkade inte bara hur materiel anskaffades, utan också hur forskningen organiserades och värderades. I praktiken innebar det att den tidigare täta kopplingen mellan forskning, utveckling och operativ förmåga försvagades.¹⁴

Stridh argumenterar för att försvarsforskning är en avgörande men underutnyttjad del av svensk försvarsförmåga, och att dess potential begränsas av otydlig styrning och svag koppling till operativa behov. Forskningsresultaten kom inte alltid att tas till vara, där kopplingen till Försvarsmaktens behov är för svag eller indirekt, något som Stridh beskriver som ett implementeringsgap.¹⁵

Det är i detta skifte som den svenska modellens dubbla karaktär blir tydlig. Den hade en betydande styrka i sin förmåga att integrera kunskap och praktik, men den var också sårbar för förändringar i politiska prioriteringar och ekonomiska ramar. När kontinuiteten bröts blev det uppenbart att systemet inte enbart bestod av enskilda organisationer, utan av relationerna mellan dem – relationer som kräver tid, resurser och aktiv förvaltning för att bestå.

Den svenska modellens styrka låg alltså inte i dess organisationer – utan i relationerna mellan dem.

Neddragningar och systemförlust

Efter kalla krigets slut förändrades förutsättningarna radikalt. Försvarsanlagen minskade, hotbilden omdefinierades och fokus flyttades mot internationella insatser. I denna kontext kom försvarsforskning i praktiken att betraktas som en kostnad snarare än en strategisk investering. Den politiska logiken försköts från långsiktig kapacitetsuppbyggnad till kortsiktig effektivisering, där forskningens värde i högre grad kom att mätas i omedelbar nytta snarare än i framtida handlingsfrihet.

Tidigare forskningschefen i Försvarsmakten, Mats Olofsson, beskriver hur detta tog sig konkreta uttryck. FoU-budgeten reducerades kraftigt, teknikområden avvecklades och verksamheter flyttades mellan anslag. Demonstratorprogram – som hade varit centrala för att testa och utveckla ny teknik – skars ned eller avskaffades.¹⁶ Samtidigt förändrades finansieringsstrukturen genom att verksamheter som tidigare finansierats från andra anslag, såsom studiestöd och operationsanalys, införlivades i FoT-ramen. Detta skapade en situation där den faktiska forskningsvolymen minskade mer än vad som framgick av budgetens nominella nivåer. Uppskattningsvis minskade försvarsforskningens finansiering under 2000-talet, i storleksordningen 40–60 % i reala termer.¹⁷

Ett illustrativt exempel är avvecklingen av delar av demonstratorprogrammet under slutet av 2000-talet. Projekt som *Active Armour* och *Hyper Velocity Missile* hade nått relativt hög teknisk mognad när de avslutades.¹⁸ Dessa projekt representerade inte enbart enskilda tekniska satsningar, utan också kumulativ kunskap om sensorer, styrsystem och systemintegration. När de avbröts gick inte bara specifika lösningar förlorade, utan även den kompetens och

de nätverk som byggts upp kring dem. Liknande mönster återfanns även i mindre demonstratorer inom exempelvis optikspaning och minspaning, där tekniska lösningar som senare kom att utvecklas internationellt avbröts i ett tidigt skede.

Detta innebär mer än en ekonomisk förändring. Det innebär att centrala funktioner i innovationssystemet försvagades. Särskilt tydligt var detta i övergången mellan forskning och tillämpning. Demonstratorverksamheten hade fungerat som en kritisk brygga mellan låg teknologisk mognad och operativt användbara system – det som i innovationslitteraturen ofta beskrivs som att överbrygga ”dödens dal” mellan forskning och implementering.¹⁹ När denna funktion reducerades och till del övergick i ett sk transformationsprogram uppstod ett strukturellt glapp i systemet, med väsentligt mindre ekonomisk ram.

Resultatet blev ett system där kunskap fortfarande producerades, men där vägen till operativ effekt blev längre och mer osäker. Forskningen kom i större utsträckning att leverera rapporter och analyser, medan kopplingen till konkreta utvecklingsprojekt försvagades. Samtidigt minskade Försvarmaktens egen förmåga att absorbera och omsätta forskningsresultat, vilket ytterligare försvårade överföringen från kunskap till förmåga.

När logiken bröts

Försvarsforskning handlar inte bara om att producera kunskap. Den handlar om att utveckla kunskap genom interaktioner: från idé, med forskning och utveckling, till test, värdering och slutligen operativ användning. Det är först när dessa interaktioner fungerar som forskningen får verklig strategisk betydelse. Om någon del i forskningssystemet försvagas påverkas helheten.²⁰

I demonstratorprogrammen blir denna logik särskilt tydlig. De utgjorde en central mekanism för att omsätta forskning i praktisk förmåga genom att skapa en mellanfas där ny teknik kunde testas, utvärderas och anpassas till militära behov. Syftet var inte enbart att utveckla teknik, utan att pröva den mot konkreta förmågor i Försvarmakten. Demonstratorerna fungerade därmed som en brygga mellan forskningsmiljöer och operativa förband – en brygga som är avgörande i alla innovationssystem, men särskilt i försvarssektorn där kraven på tillförlitlighet och integration är höga.²¹

”*Om Försvarmakten saknar tillräcklig beställarkompetens eller förmåga att absorbera och omsätta forskningsresultat, blir även relevant forskning svår att nyttiggöra.*”

När projekt avbröts av ekonomiska eller politiska skäl innebar det inte bara att en enskild produkt uteblev. Det innebar också att den kunskap som byggts upp – i form av teknisk kompetens, testdata, metodik och samarbetsrelationer – inte fullt ut togs till vara.

Liknande mönster kan identifieras inom andra svenska satsningar. Inom flygområdet har exempelvis långsiktig forskning kring sensorer, signaturanpassning och systemintegration varit avgörande för utvecklingen av Gripen-systemet. Denna typ av kunskap har byggts upp över decennier och förutsätter en kontinuerlig koppling mellan forskning, demonstratorer och operativ utveckling. När denna kontinuitet bryts riskerar kompetensen att gå förlorad eller att spridas till andra aktörer. Om investeringar minskar eller

omprioriteras påverkas inte bara enskilda projekt, utan hela systemets förmåga att upprätthålla spetskompetens.

Vid projektstopp förloras inte bara en produkt utan också kunskap, erfarenhet och framtida möjligheter. Det är en förlust som är svår att kvantifiera, men som påverkar systemets långsiktiga kapacitet. Här var den politiska styrningen att försvarsindustrin själva skulle planera, finansiera och genomföra nödvändig FoU för vidareutveckling av de specifika förmågorna och Försvarsmakten skulle ”köpa från hyllan”.

Detta är ett centralt problem i dagens försvarsforskning. Det finns ofta ett starkt fokus på forskningens början – finansiering, projektstart och vetenskapliga resultat – men betydligt mindre uppmärksamhet på dess slutpunkt: faktisk förmåga. Som ett resultat riskerar forskningen att bli ett mål i sig, snarare än ett medel för att stärka försvarsförmågan.²²

Denna obalans förstärks av organisatoriska faktorer. Om Försvarsmakten saknar tillräcklig beställarkompetens eller förmåga att absorbera och omsätta forskningsresultat, blir även relevant forskning svår att nyttiggöra. Det innebär att problemet inte enbart ligger i forskningen som sådan, utan i samspelet mellan forskning, organisation och praktik.²³

Sammantaget pekar detta på att försvarsforskning måste förstås som en systemfråga. Det räcker inte att finansiera forskning eller att formulera strategier. Det krävs också fungerande mekanismer som binder samman hela forskningssystemet från idé till operativ effekt, där demonstratorer och labbmiljöer spelar en vital funktion. Utan dessa mekanismer riskerar även välfinansierad forskning att få begränsad betydelse för den faktiska försvarsförmågan.

Teknik är inte nog

Utvecklingen av det nätverksbaserade försvaret illustrerar en annan aspekt. Här fanns en stark tro på teknologins möjligheter. Informationsöverlägsenhet, systemintegration och digitalisering sågs som nycklar till framtidens försvar.²⁴ Visionen var att genom avancerade informationssystem skapa en gemensam lägesbild, snabbare beslutsprocesser och en mer effektiv samordning mellan olika förband och funktioner.

Olofsson argumenterar att genomförandet präglades av fragmentering, parallella projekt och bristande samordning. Ett tydligt exempel är utvecklingen av de olika ledningssystemprojekten – såsom ATLE, SIRIUS och ORION – där flera initiativ bedrevs samtidigt med delvis överlappande syften. Projekten utvecklades i olika organisatoriska spår, ofta med stark koppling till respektive försvarsgren eller funktion, vilket försvårade integrationen i ett sammanhållet system. Trots betydande investeringar blev resultaten därför begränsade i förhållande till de ursprungliga ambitionerna.²⁵

Teknik kan möjliggöra nya sätt att verka, men endast om organisationen har strukturer, processer och kompetens för att integrera och använda den.

Ett ytterligare problem var att teknikutvecklingen i många fall drevs snabbare än organisationens förmåga att ta emot och implementera den. Krav på interoperabilitet, säkerhetsackreditering och systemintegration visade sig vara mer komplexa än vad som initialt antagits. Detta innebar att lösningar som fungerade på konceptuell nivå inte alltid kunde omsättas i praktisk verksamhet. Resultatet blev att delar av utvecklingen stannade vid

visioner och demonstrationer snarare än att bli operativt etablerade system.

Detta visar att teknologisk ambition inte räcker. För att skapa effekt krävs organisatorisk kapacitet. Teknik kan möjliggöra nya sätt att verka, men endast om organisationen har strukturer, processer och kompetens för att integrera och använda den.

Försvarsforskning är därmed inte bara en teknisk fråga, utan en organisatorisk. Den kräver strukturer som kan hantera komplexitet, koordinera aktörer och omsätta kunskap i handling. Utan denna förmåga riskerar även avancerad forskning och teknikutveckling att få begränsad betydelse för den faktiska försvarsförmågan. Det föreligger nu en ambitiös strävan att förbättra situationen, med rekrytering av ytterligare kvalificerade individer för FoU-ledning både i Försvarsmakten och FMV, etablering av experimentkontor och andra försök att förstå hur AI kommer att påverka försvarssystemen. En kompetenssatsning som försvåras av FM:s relativt korta placeringstider där personer i nyckelbefattningar byts löpande (2–3 års kommanderingar). Även Försvarshögskolan (FHS) och FOI har givits betydande utökade uppdrag och rekryterar för fullt. Dessa kunskapsorganisationer har en mer stabil och långsiktig planeringshorisont för sin personal, men får konkurrera med att hela säkerhets- och försvarsmarknaden idag jagar kvalificerad kompetens.

Fyra spänningar som måste hanteras

I dag präglas försvarsforskning av fyra centrala spänningar som tillsammans formar både dess inriktning och dess praktiska genomförande.²⁶

Den första gäller *tid*. Forskning är i grunden långsiktig, präglad av successiv kunskapsuppbyggnad, prövning och ompröv-

ning. Samtidigt kännetecknas dagens säkerhetsläge av snabba förändringar, där teknologiska genombrott och geopolitiska skiften kräver omedelbara svar. Detta skapar en inneboende konflikt mellan att bygga robust, djupgående kunskap och att leverera kortsiktigt operativt användbara resultat. Risker antingen att forskningen blir för reaktiv och därmed ytlig, eller att den blir för långsam för att vara relevant.

Den andra gäller *autonomi*. Nationell kompetens och egen forskningsförmåga är avgörande för handlingsfrihet, särskilt i kritiska lägen där tillgång till externa resurser inte kan garanteras. Samtidigt är modern försvarsforskning i hög grad beroende av internationellt samarbete, både för att dela kostnader och för att ta del av den globala kunskapsfronten. Spänningen ligger i att balansera beroende och oberoende: för mycket autonomi kan leda till isolering och ineffektivitet, medan för stort beroende kan undergräva strategisk självständighet. Denna balans är i grunden strategisk och politisk, snarare än enbart teknisk.

Den tredje gäller *öppenhet*. Akademisk forskning bygger på transparens, kritisk granskning och fri spridning av resultat, vilket är centralt för kvalitet och innovation. Försvarsforskning, däremot, måste ofta hantera sekretess, skyddsvärd information och begränsad insyn. Detta påverkar inte bara vad som kan publiceras, utan även hur forskning bedrivs, vilka samarbeten som är möjliga och hur resultat valideras. Spänningen mellan öppenhet och sekretess riskerar att antingen hämma kunskapsutveckling eller äventyra säkerhet, beroende på hur den hanteras.

Den fjärde gäller *synen på kunskap*. Är forskning en kostnadspost som kan reduceras i tider av budgetrestriktioner, eller en långsiktig investering som måste skyddas och prioriteras? Historiskt har svaret varierat,

ofta i takt med det säkerhetspolitiska läget. När forskning ses som en kostnad tenderar systemet att urholkas över tid, vilket försvagar framtida handlingsförmåga. När den däremot betraktas som en strategisk investering skapas förutsättningar för kontinuitet, kompetensuppbyggnad och teknologiskt försprång.

Sammantaget är dessa spänningar inte problem som kan lösas en gång för alla, utan grundläggande villkor som måste hanteras kontinuerligt. Hur väl de balanseras påverkar i hög grad ett lands förmåga att utveckla relevant, trovärdig och handlingskraftig försvarsforskning. Att medvetet navigera dessa motsättningar är därför inte bara en organisatorisk fråga, utan en strategisk nödvändighet.

Den verkliga flaskhalsen

En av de viktigaste insikterna i analysen är att försvarsforskningens problem inte primärt handlar om resurser. Det handlar också om kompetens. Resurser är en nödvändig förutsättning, men de är i sig inte tillräckliga för att skapa relevant och användbar kunskap. Utan rätt kompetens i systemet riskerar ökade anslag snarare att förstärka befintliga brister än att åtgärda dem.

Det som framträder som avgörande är den så kallade beställarkompetensen. Förmågan att formulera behov på ett sätt som är forskningsbart, att översätta operativa problem till analytiska frågor, att beställa forskning med rätt precision och att kritiskt värdera resultaten kräver både ämnesförståelse och metodinsikt. Lika viktigt är förmågan att omsätta forskningsresultat i praktiken – att integrera ny kunskap i doktrin, materielutveckling och operativ verksamhet. Detta är inte en linjär process, utan en iterativ där förståelsen för problemet utvecklas parallellt med forskningen.

Avsaknaden av sådan kompetens leder ofta till välkända problem: otydliga beställningar, forskning som inte svarar mot faktiska behov, eller resultat som inte tas till vara. I dessa fall blir forskningen antingen för abstrakt eller för isolerad från den kontext där den ska användas. Konsekvensen blir att även omfattande satsningar ger begränsad effekt i termer av faktisk förmågeutveckling. Stridh argumenterar här för att problemet med svensk försvarsforskning inte ses som enbart brist på kompetens, utan brist på tydlig styrning, stark beställarkompetens och effektiv koppling till operativ verksamhet.²⁷

Här är kopplingen till Jasanoff tydlig. Kunskap och styrning utvecklas tillsammans i vad hon beskriver som samproduktion. Det innebär att sättet på vilket ett system organiserar, efterfrågar och använder kunskap också formar vilken kunskap som produceras. Ett system som saknar förmåga att styra kunskap – genom kvalificerade beställningar, kontinuerlig dialog och kritisk uppföljning – kommer också att producera kunskap som är mindre relevant, mindre användbar och svårare att omsätta.²⁸

Detta innebär att stärkt försvarsforskning inte enbart kan handla om ökade resurser till forskningsutförare. Det kräver samtidigt en medveten investering i beställarfunktioner, i kompetensuppbyggnad hos mottagarsidan och i strukturer som möjliggör kontinuerlig interaktion mellan forskning och praktik. Först när denna kapacitet finns på plats kan resurser omsättas i faktisk effekt.

Återkomsten – och risken att upprepa historien

Efter 2022 har försvarsforskning åter blivit en politisk prioritet. Men frågan är om systemet som nu byggs upp verkligen skiljer sig från det som tidigare monterades ned. I takt med ett försämrat säkerhetsläge och ett ökat behov

av nationell handlingsförmåga.²⁹ Detta är i grunden nödvändigt, men det innebär också en risk som är lätt att underskatta.

”Där snabba resursökningar kan leda till fragmenterade satsningar, kortsiktiga projektlogiker och organisatoriska lösningar som inte hänger ihop.

Om ökade resurser tillförs ett system utan tydlig riktning, prioritering och mottagningskapacitet finns en påtaglig risk att historien upprepar sig. Där snabba resursökningar kan leda till fragmenterade satsningar, kortsiktiga projektlogiker och organisatoriska lösningar som inte hänger ihop. I stället för att stärka helheten riskerar systemet att bli mer splittrat, där parallella initiativ konkurrerar om uppmärksamhet, personal och legitimitet.

Det finns här flera risker: personalbrist, svag koordinering och begränsad förmåga att hantera nya och komplexa teknologier. Dessa utmaningar förstärks ofta just i perioder av expansion, då efterfrågan på kompetens ökar snabbare än tillgången och styrningen inte hinner anpassas. Resultatet kan bli att resurser binds upp utan att skapa motsvarande effekt.

Detta är därför inte i första hand ett finansieringsproblem. Det är frågor som rör struktur, prioritering och kompetens. Utan tydliga mekanismer för samordning, långsiktig planering och kunskapsintegration riskerar även välmotiverade satsningar att få begränsad verkan.

Från volym till riktning

Det centrala skiftet måste därför vara från volym till riktning. Utmaningen ligger inte i att göra mer, utan i att göra rätt – att

säkerställa att de resurser som tillförs faktiskt bidrar till långsiktig förmågeutveckling och operativ relevans.

För det första behöver Sverige *prioritera strategiska kunskapsområden*. I ett läge där teknologisk utveckling sker snabbt och resurser, trots ökningar, fortfarande är begränsade, blir valen avgörande. Utan tydliga prioriteringar finns en risk att insatser sprids för tunt över för många områden, vilket minskar möjligheten att bygga djup kompetens och internationell konkurrenskraft. Strategisk fokusering är därför en förutsättning för att skapa verklig effekt där forskning bör ses som beredskap snarare än produktion.

För det andra krävs en *återuppbyggd koppling mellan forskning och tillämpning*. Historiskt har denna länk varit stark i perioder, men har på många sätt försvagats. När forskningsresultat inte integreras i operativ verksamhet, materielutveckling eller doktrin riskerar de att stanna på en abstrakt nivå. En tätare interaktion mellan forskare, beställare och användare är därför avgörande för att säkerställa att kunskap inte bara produceras, utan också används.

För det tredje behöver *beställarkompetensen stärkas*. Förmågan att formulera relevanta forskningsfrågor, att förstå vad forskning kan och inte kan leverera, samt att kritiskt värdera och omsätta resultat är central för hela systemets funktion. Utan denna kompetens riskerar även kvalificerad forskning att missa sitt syfte, eftersom den inte är tillräckligt förankrad i faktiska behov.

För det fjärde måste mer *flexibla strukturer för innovation utvecklas*. Dagens teknologiska landskap präglas av snabba skiften, där mycket av utvecklingen sker utanför traditionella försvarsstrukturer. För att kunna ta till vara på nya idéer, samarbeta med civila aktörer och snabbt omsätta innovationer i praktiken krävs organisationer och processer

som är mindre hierarkiska och mer adaptiva än tidigare.

Dessa förändringar är inte enkla att genomföra. De utmanar etablerade arbetsätt, organisatoriska gränser och ibland även invanda föreställningar om hur forskning bör bedrivas och styras. Men de är nödvändiga, eftersom alternativet är ett system som växer i omfattning utan att öka i effekt. I ett försämrat säkerhetsläge är det inte tillräckligt att satsa mer – det avgörande är att satsningarna leder till faktisk stärkt förmåga.

Slutsats

Försvarsforskning är inte ett stabilt forskningsfält, utan ett dynamiskt begrepp som formas i relation till politik, organisation och praktik. Vad som räknas som relevant kunskap, vilka problem som prioriteras och hur forskning organiseras förändras i takt med det säkerhetspolitiska läget och de institutionella ramarna. Det innebär att försvarsforskning alltid befinner sig i rörelse – den är lika mycket ett uttryck för samtidens behov och föreställningar som för vetenskaplig utveckling.

Detta innebär att dess styrka ligger i dess flexibilitet. Förmågan att anpassa sig till nya hotbilder, teknologiska skiften och operativa krav är en nödvändighet i ett område där förändring är konstant. Samtidigt rymmer denna flexibilitet en inneboende risk. Ju

mer formbart begreppet är, desto större blir behovet av tydlig styrning, prioritering och begreppslig klarhet. Utan detta riskerar försvarsforskning att förlora riktning, att bli reaktiv snarare än strategisk, och att spridas över områden utan tydlig koppling till övergripande mål.

När begreppslig klarhet saknas uppstår också praktiska konsekvenser. Det blir svårare att formulera relevanta forskningsfrågor, att samordna aktörer och att utvärdera resultat. I värsta fall reduceras försvarsforskning till en etikett som kan fyllas med i stort sett vad som helst – vilket i sin tur riskerar att urholka dess legitimitet och effektivitet. Då blir det just det som titeln antyder: en strategisk resurs utan strategi.

I ett säkerhetspolitiskt läge där förändringstakten är hög och osäkerheten stor är detta inte en akademisk fråga. Det handlar ytterst om förmågan att förstå, förutse och hantera komplexa hot. Det handlar om handlingsfrihet i situationer där beroenden kan bli sårbarheter. Och det handlar om nationell säkerhet i dess mest konkreta bemärkelse.

Frågan som därmed måste ställas är lika enkel som den är avgörande: om försvarsforskning ska vara en strategisk resurs – *vem säkerställer då att den faktiskt styrs strategiskt?*

Författaren är docent och ledamot av KKrVA.

Noter

1. SOU 2016:90: "Forskning och utveckling på försvarsområdet", Stockholm: Statens offentliga utredningar, s 11-14.
2. Gieryn, Thomas F: "Boundary-work and the demarcation of science from non-science", *American Sociological Review*, 48(6), 1983, s 781-795.
3. Jasanoff, Sheila: *States of Knowledge: The Co-production of Science and Social Order*, London/New York: Routledge, 2004.
4. Olofsson, Mats: "Sveriges försvarsinnovations-system – i förändring under de senaste decennierna", Företagsrapport, 2026.
5. FoT – Forskning och Teknik. Projekt som styrs och kontrolleras av Försvarsmakten genom en s k FoT-katalog som är indelad i 23 områden.
6. Bergelin, Erik, Lundin, Per och Stenlås Niklas (red.): *Det dolda universitetet: Militär forskning i kalla krigets Sverige*, Göteborg: Chalmers, publikation 549778, 2005.
7. Ibid.
8. FOA – Försvarets forskningsanstalt
9. CBRN – står för kemiska, biologiska, radiologiska och nukleära stridsmedel/ämnen, en förkortning för hot som kräver specialiserat skydd, detektering och sanering.
10. FoU – Forskning och Utveckling
11. Olofsson, Mats: "Försvarsforskningens betydelse för militär förmåga", *KKrVAHT*, 183(2), 2019, s 45-60.
12. Regeringen: *Det nya försvaret* (Prop. 1999/2000:30). Försvarsdepartementet, 2000. Regeringen: *Vårt framtida försvar* (Prop. 2004/05:5). Försvarsdepartementet, 2004; Regeringen: *Ett användbart försvar* (Prop. 2008/09:140). Försvarsdepartementet, 2009.
13. Regeringen: *Vårt framtida försvar* (Prop. 2004/05:5). Försvarsdepartementet, 2004
14. Regeringen: *Ett användbart försvar* (Prop. 2008/09:140). Försvarsdepartementet, 2009
15. Stridh, Richard: "Försvarsforskning i en ny säkerhetspolitisk kontext", *KKrVAHT*, 185(3), 2021, s 12-25.
16. Olofsson, Mats: "Sveriges försvarsinnovations-system – i förändring under de senaste decennierna". Företagsrapport, 2006.
17. Försvarsforskning är mycket svårare att isolera i underlagen. Det finns tre huvudproblem utan konsekvent definition över tid: (1) före 1945 finns ingen tydlig kategori "försvarsforskning", (2) 1945–2000 finns FOA-budget, men den blandas med utveckling/test, och (3) efter 2000 är det utspritt mellan FOI, upphandling och industriell FoU. Försvarsforskning är alltså institutionellt föränderlig.
18. Olofsson, Mats: "Sveriges försvarsinnovations-system – i förändring under de senaste decennierna". Företagsrapport, 2006.
19. Mazzucato, Mariana: "The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths". London: Anthem Press, 2013.
20. SOU 2016:90: "Forskning och utveckling på försvarsområdet", Stockholm: Statens offentliga utredningar.
21. Olofsson, Mats: "Försvarsforskningens betydelse för militär förmåga", *KKrVAHT*, 183(2), 2019, s 45-60.
22. SOU 2016:90: "Forskning och utveckling på försvarsområdet", Stockholm: Statens offentliga utredningar.
23. Jasanoff, Sheila: "States of Knowledge: The Co-production of Science and Social Order", London/New York: Routledge, 2004.
24. Försvarshögskolan: *Gemensam strid*. Försvarshögskolan, 2004.
25. Olofsson, Mats: "Sveriges försvarsinnovations-system – i förändring under de senaste decennierna". Företagsrapport, 2026.
26. ESRI Report: "Making the most of EU Research and Innovation Investments: Rethinking dual use", European Commission: Directorate-General for Research and Innovation, 2025.
27. Stridh, Richard: "Försvarsforskning i en ny säkerhetspolitisk kontext", *KKrVAHT*, 185(3), 2021, s 12-25.
28. Jasanoff, Sheila: "States of Knowledge: The Co-production of Science and Social Order", London/New York: Routledge, 2004.
29. SOU 2022:24: "Materielförsörjningsstrategi – För vår gemensamma säkerhet", Stockholm: Statens offentliga utredningar.